

Н. М. Чеботарьова,

кандидат економічних наук,

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

РОЗВИТОК ЛІЦЕНЗУВАННЯ У СФЕРІ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ СОЦІАЛЬНО-НЕБЕЗПЕЧНИМИ ТОВАРАМИ

З формуванням основ ринкових відносин в Україні щорічно зростає кількість суб'єктів, які здійснюють підприємницьку діяльність, що підлягає ліцензуванню, зокрема роздрібну торгівлю алкогольними напоями, тютюновими виробами, ветеринарними медикаментами і препаратами, пестицидами й агрохімікатами, лікарськими засобами тощо. Так, відповідно до ст. 9 Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» від 01.06.2000 № 1775-III ліцензуванню підлягає майже 70 видів господарської діяльності, серед яких найбільш поширеним, економічно вагомим та соціально значущим видом є роздрібна торгівля алкогольними напоями та тютюновими виробами.

Теоретико-методичні та нормативно-правові аспекти становлення й розвитку ліцензування різноманітних видів господарської діяльності в Україні досліджували такі економісти, як О. Кармазіна, В. Лавренів, В. Мосейчук [1; 2; 3] та деякі інші. Проте в літературних джерелах не знайшли широкого висвітлення саме проблемні питання щодо ліцензування роздрібною торгівлю алкогольними напоями та тютюновими виробами.

Наукова актуальність проблеми, її недосконала робота та соціально-економічна значимість зумовили необхідність та зміст цього дослідження.

Метою статті є обґрунтування необхідності захисту прав, законних інтересів, життя і здоров'я громадян, забезпечення безпеки держави шляхом удосконалення ліцензування торгівлі соціально-небезпечними товарами.

Торговельна діяльність специфічними товарами завжди і в усіх країнах була ліцензованим видом діяльності. У кожній країні особливості торговельної діяльності зумовлюють різноманітні фактори: економічна ситуація в державі, формування нових видів економічних взаємовідносин між суб'єктами господарювання, податкова політика, зміна потреб і поведінки покупців, розвиток нових форм торгівлі тощо. Торгівля — це свого роду каталізатор змін, що відбуваються у виробництві та споживанні в умовах ринку.

На жаль, алкоголь багато хто вважає засобом, що найкраще примірює людину з дійсністю. І щоб при постійному попиті уникнути зловживань при продажі «популярних» напоїв, держава працює в напрямі впорядкування вимог щодо ліцензування роздрібною торгівлю соціально-небезпечними товарами: заборона продажу алкогольних напоїв за цінами, нижче мінімальних, наявність торговельної площі не менше 20 м², обов'язково обладнаної електронними контрольними-касовими апаратами (ЕККА) тощо.

Розвиток підприємницької діяльності в будь-якій сфері, і особливо у сфері роздрібною торгівлю, значною мірою зумовлюється заходами державної політики щодо її регулювання. Визначальними серед них є законодавчі та нормативно-правові акти, бо вони «програмують» конкретні дії бізнесу в цій сфері, його соціальну відповідальність (або безвідповідальність) та економічну ефективність комерційної діяльності суб'єктів господарювання.

Основним нормативно-правовим актом, що регулює питання ліцензування торгівлі алкогольними напоями та тютюновими виробами, є Закон України «Про державне регулювання виробництва і обороту спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв і тютюнових виробів» від 19.12.95 р. № 481 [4]. Ст. 15 цього Закону визначає, що імпорт, експорт, оптова та роздрібна торгівля алкогольними напоями та тютюновими виробами можуть здійснюватися суб'єктами підприємницької діяльності (надалі — СПД) всіх форм власності за наявності ліцензій (причому отримання ліцензії аж ніяк не пов'язано з тим, за якою системою оподаткування працює юридична або фізична особа). Ліцензія — це документ державного зразка, який засвідчує право ліцензіата (отримувача ліцензії) на впровадження зазначеного в ньому виду господарської діяльності протягом визначеного строку за умов виконання ліцензійних умов [4].

Порядок ліцензування роздрібною торгівлю алкогольними напоями та тютюновими виробами протягом останніх п'яти років зазнавав постійних і безсистемних змін.

Особливостями ліцензування роздрібною торгівлю соціально-небезпечними товарами є:

- об'єктом ліцензування є не вид господарської діяльності, а місце торгівлі;
- термін дії ліцензії становить рік;
- плата за ліцензію, яка має фіскальний характер, вноситься щоквартально;
- видані ліцензії підлягають реєстрації в органах державної податкової служби, а в сільській місцевості — також і в органах місцевого самоврядування.

Станом на 01.01.2009 р. в Луганській області діяло 7430 ліцензій, з них на право роздрібною торгівлю алкогольними напоями — 3640, тютюновими виробами — 3790 ліцензій (рис. 2. 1).

Плата за ліцензію протягом останніх років часто змінювалася. За період з 2001 до 2010 рр. на алкоголь вона зросла у містах з 1700 грн. до 8000 грн., тобто майже у 5 разів, а на тютюнові вироби — зросла з 850 грн. до 2000 грн., тобто 2,5 рази (табл. 2. 1).

Слід відзначити, що вартість ліцензії на здійснення роздрібною торгівлю алкогольними напоями у містах у 16 разів більше вартості ліцензій у селах, а тютюновими виробами — у 8 разів. Через те, що плата за ліцензію відноситься на вартість товарів, тому в селах вони коштують дешевше, що сприяє ще більшій деградації та вимиранню сільського населення.

З метою посилення ефективності реалізації державної політики у сфері контролю за виробництвом та обігом спирту, алкогольних напоїв та тютюнових виробів, збільшення надходжень у державний бюджет Президентом України був виданий Указ [5], яким зобов'язано внесення відповідних змін у діюче законодавство з метою вдосконалення порядку видачі, призупинення, анулювання ліцензій на виробництво, оптову й роздрібну торгівлю спиртом, алкогольними напоями та тютюновими виробами.

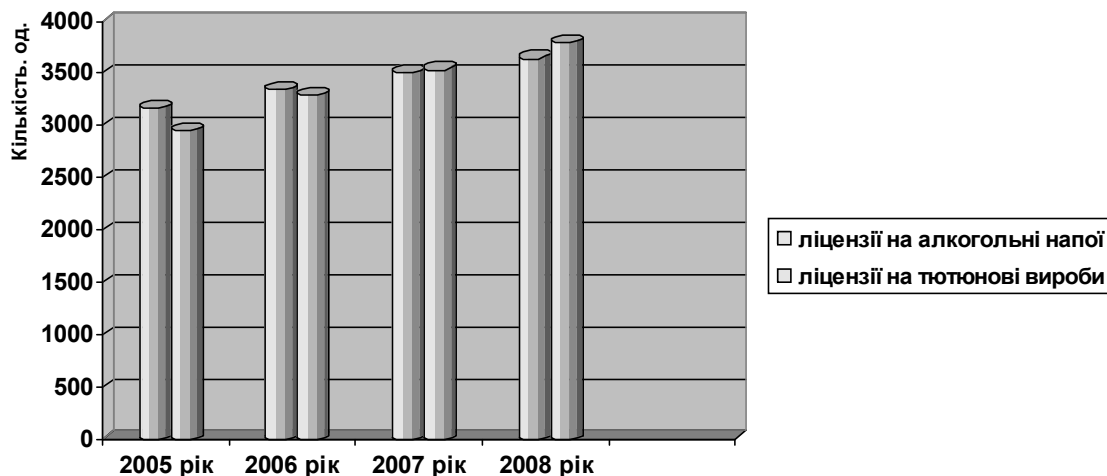

Рис. 2. 1. Динаміка кількості виданих ліцензій на право роздрібної торгівлі алкогольними напоями та тютюновими виробами за період 2005 — 2008 рр. (за даними регіонального управління Департаменту САТ ДПА України в Луганській області)

Таблиця 2. 1

Фінансові умови для отримання ліцензії СПД України в 2001 — 2010 рр.

Роки	Умови
2001 – 2002	У містах: на алкогольні напої – 1700 грн., тютюнові вироби – 850 грн., у селах: на алкогольні напої – 340 грн., тютюнові вироби – 170 грн.
2003	З 01.06.03 р. у містах на алкогольні напої 4000 грн., тютюнові вироби – 2000 грн., у селах – 500 грн. і 250 грн. відповідно
2004	У містах на алкогольні напої – 4000 грн., тютюнові вироби – 2000 грн. у селах – 500 грн. і 250 грн. відповідно
2005 – 2010	З 01.04.05 р. у містах на алкогольні напої – 8000 грн. на кожний ЕККА, у містах і селах на тютюнові вироби та у селах на алкогольні напої не змінилося

Так, контроль за додержанням СПД вимог законодавства, що є обов'язковими при оптовій та роздрібній торгівлі алкогольними напоями та тютюновими виробами, здійснює Департамент контролю за виробництвом та обігом спирту, алкогольних напоїв і тютюнових виробів Державної податкової адміністрації України (далі — Департамент САТ ДПА України). Результати перевірок СПД регіональним управлінням Департаменту САТ ДПА України в Луганській області за останні 2 роки представлено у таблиці 2.2.

Динаміка застосування фінансових санкцій та вилучення у СПД алкогольних напоїв та тютюнових виробів за торгівлю без наявності відповідної ліцензії представлено на рисунку 2.2.

Як бачимо, питання державного регулювання ринку алкоголю та тютюну є вкрай актуальними, вони пов'язані, у першу чергу, з його значним нелегальним виробництвом і обігом, а відтак — втратою державним бюджетом України мільярдів гривень. Так, Постановою Кабінету Міністрів України зі змінами від 23 грудня 2009 р. № 1428 [6] встановлено мінімальні ціни на деякі види алкогольної продукції вітчизняного виробництва, що не суперечить міжнародній практиці і передусім — вимогам СОТ.

На сьогоднішній день мінімальні роздрібні ціни на горілку і лікєро-горілчані вироби в перерахунку на 100 %-ий спирт приведені в таблиці 2.3.

Нескладні підрахунки показують, що пляшка горілки (0,5 л) в системі роздрібної торгівлі не може коштувати дешевше 17,96 грн. (89,8 грн. x 40% : 100% x 0,5 л). Відмова від неякісного, фальсифікованого товару — це одна з головних умов збереження свого життя й здоров'я.

Плата за ліцензію є податковими надходженнями. За даними Луганської облдержадміністрації в місцеві бюджети області в 2008 р. її надійшло в розмірі 25.293.750 грн. Держава зацікавлена в наповненні бюджету, але непродумані дії щодо збільшення вартості ліцензій не дають очікуваного ефекту. Так, до підвищення плати за ліцензію на роздрібну торгівлю алкоголем у 2004 р. до бюджету України надійшло 280 млн. грн., а при зростанні вартості ліцензії вдвічі в 2005 р. — тільки 390 млн. грн. при запланованих ДПА України 470 млн. грн. [7].

Пояснення ситуації таке: після введення нових правил більш, ніж 10 тис. роздрібних підприємств або припинили свою комерційну діяльність, або пішли в тінь. Знижуючи вартість ліцензій, держава зможе зменшити кількість фаль-

Таблиця 2.2

Порівняльний аналіз результатів перевірок СПД в Луганській області за 2007—2008 рр.

№ п/п	Показники	2007 р.	2008 р.	Абсолютне відхилення
1.	Кількість перевірених СПД, усього: в т.ч. оптові;	286 26	215 26	-71 -
2.	Кількість СПД, у яких встановлені порушення.	166	183	17
3.	Кількість встановлених порушень, усього: в т.ч.: - відсутність ліцензій;	204 124	223 121	19 -3
	– здійснення роздрібною торгівлі алкогольними напоями через ЕККА, не внесеного до ліцензії;	9	4	-5
	– здійснення роздрібною торгівлі тютюновими виробами за цінами, вище встановлених максимально роздрібних цін;	49	41	-8
	– здійснення роздрібною торгівлі алкогольними напоями за цінами, нижче встановлених мінімальних роздрібних цін;	-	27	27
	– продаж алкогольних напоїв на розлив;	9	7	-2
	– зберігання, транспортування, реалізація фальсифікованої алкогольної й тютюнової продукції, без марок акцизного збору встановленого зразка або з фальшивими марками;	7	16	9
	– зберігання алкогольної та тютюнової продукції в місцях зберігання, не внесених до Єдиного реєстру;	1	0	-1
	– порушення статті 15-3 Закону № 481.	14	12	-2
4.	Застосовано адміністративних штрафів, тис. грн.:	29,5	45,2	15,7
	– передано матеріалів уповноваженим органам для складання протоколів про адміністративні порушення.	87	133	46

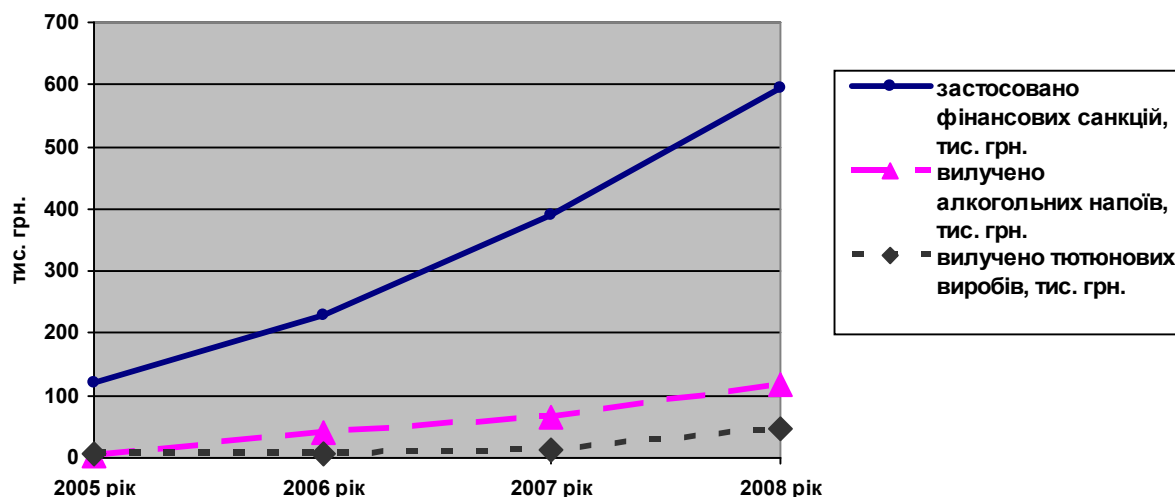

Рис. 2.2. Динаміка застосування фінансових санкцій та вилучення у СПД Луганської області алкогольних напоїв та тютюнових виробів за 2005—2008 рр.

сифікату, а також зменшити тиск на підприємців, що сприятиме зниженню цін у роздрібній торговій мережі.

Слід відзначити, що найбільш дієвим інструментом впливу на лікєро-горілчану галузь є ставка акцизного збору, аніж вартість ліцензії. Відтак, плату за ліцензію не можна розгляда-

ти як бюджетоформуючу статтю і прирівнювати до фіскального навантаження. Її розмір у всьому світі відображає лише «технічні затрати» на видачу ліцензії. За оцінками спеціалістів, собівартість ліцензії в Україні в середньому складає приблизно 340 грн. на одного суб'єкта [3]. Поетапне зниження її вар-

**Розмір мінімальних оптово-відпускних і роздрібних цін на окремі види алкогольних напоїв
вітчизняного виробництва**

Опис товару	Мінімальна ціна за 1 літр 100-відсоткового спирту, грн.	
	оптово-відпускна	роздрібна
Горілка та лікєро-горілчані вироби	68,05	89,8
Спиртові дистиляти та спиртні напої, одержані шляхом перегонки виноградного вина або вичавок винограду:		
коньяк три зірочки	95,35	131,6
коньяк чотири зірочки	106,3	146,7
коньяк п'ять зірочок	120,8	166,7
інші спиртові дистиляти та спиртні напої	95,35	131,6

тості та перетворення ліцензії з інструменту фіскального тиску в суто дозвільний документ — одна з умов згоди по СОТ.

За більшістю умов ліцензування Україна має більш жорсткі вимоги, ніж інші країни, але тільки цим всі проблеми не вирішуються. Чинні правові акти з ліцензування роздрібною торгівлю алкогольними напоями та тютюновими виробами не завжди відповідають вимогам часу: деякі — випереджають час, інші ж — навпаки, гальмують розвиток ліцензійної діяльності в Україні.

Для впорядкування ситуації на ринку алкоголю й тютюну, урегулювання порядку ліцензування роздрібною торгівлю алкогольними напоями та тютюновими виробами україн необхідно привести їх у відповідність до Закону № 481 [4].

За підсумками дослідження пропонуємо внести такі зміни в чинне законодавство:

1) визначити, що ліцензія вважається недійсною у випадку несвоечасної сплати чергового платежу й невнесення чергової помітки до ліцензії;

2) чітко і прозоро визначити та закріпити підстави, за якими орган ліцензування може відмовити у видачі ліцензії;

3) передбачити застосування фінансових санкцій за відсутність супровідних документів (сертифікатів відповідності, посвідчення якості продукції й товарно-транспортних накладних) на алкогольні напої й тютюнові вироби;

4) збільшити суми фінансових санкцій до суб'єктів підприємницької діяльності, що здійснюють оптову й роздрібну торгівлю фальсифікованими алкогольними напоями порівняно з вартістю ліцензій;

5) установити розмір фінансової санкції за торгівлю алкогольними напоями та тютюновими виробами без наявності відповідної ліцензії в розмірі плати за ліцензію на право роздрібною торгівлю алкогольними напоями в містах (тобто 8000 гривень), тютюновими виробами — 2000 грн. замість існуючої 1700 грн.

6) передбачити фінансову відповідальність у випадку неподання (або несвоечасного подання) звітів про обсяги реалізації продукції.

Вважаємо, що більшість проблемних питань з ліцензування соціально-небезпечних товарів у найближчий час будуть урегульовані, а державна політика буде спрямована на зміцнення економіки України.

Література

1. Кармазіна О. Ліцензування роздрібною та оптового продажу горілчанних і тютюнових виробів / О. Кармазіна // Юридичний журнал. — 2004. — № 4. — С. 20 —

22. 2. Лавренів В. Недоліки в ліцензійній діяльності держави / В. Лавренів // Налоги и бухгалтерський учет. — 2007. — № 5. — С. 23 — 25. 3. Мосейчук В. Дешевий алкоголь и возможные санкции / В. Мосейчук // Налоговое планирование. — 2005. — № 11 (61) — С. 28. 4. Закон України «Про державне регулювання виробництва і обороту спирту етилових, коньячного і плодового, алкогольних напоїв і тютюнових виробів» від 19.12.95 р. № 481. — Режим доступу : // <http://www.rada.gov.ua>. 5. Указ Президента України «Про заходи щодо впровадження державної монополії в сфері контролю за виробництвом та обігом спирту, алкогольних напоїв і тютюнових виробів» від 27.12.2002 р. №1234/2002 // <http://www.rada.gov.ua>. 6. Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін на додаток до постанови від 30 жовтня 2008 р. № 957» від 23 грудня 2009 р. № 1428 // <http://www.rada.gov.ua>. 7. Блізнюк А. Результати реформи з ліцензування / А. Блізнюк // Налоги и бухгалтерський учет. — 2008. — № 2. — С. 4 — 7.

Чеботарьова Н. М. Розвиток ліцензування у сфері роздрібною торгівлю соціально-небезпечними товарами

Обґрунтовано механізми захисту прав, життя і здоров'я громадян та формування безпеки держави шляхом удосконалення ліцензування роздрібною торгівлю соціально-небезпечними товарами.

Ключові слова: ліцензія, ліцензування, роздрібна торгівля, соціально-небезпечні товари.

Чеботарева Н. Н. Развитие лицензирования в сфере розничной торговли социально опасными товарами

Обоснованы механизмы защиты прав, жизни и здоровья граждан и обеспечения безопасности государства путем совершенствования лицензирования розничной торговли социально опасными товарами.

Ключевые слова: лицензия, лицензирование, розничная торговля, социально опасные товары.

Chebotarova N. N. Development of licensing in the field of retail business socially by dangerous commodities

Substantiated the mechanism of rights, lives and health citizens protection and providing of states safety in the way of improving in retail sales licensing with socially dangerous goods.

Key words: license, licensing, retail business, socially dangerous commodities.

Стаття надійшла до редакції 28.05.2010

Прийнято до друку 27.08.2010